

יש הבדלים ברורים בין הקבוצה שחתמה באחרונה על מה שמכונה "אמנת כנרת" לבין קבוצת האינטלקטואלים שריכז המכון הישראלי לדמוקרטיה ב-1999 בניסיון למצוא נוסחה ליחסים בין יהודים לערבים בישראל. בכנרת התכנסו יהודים בלבד, קבוצת המכון לדמוקרטיה היתה מעורבת. באמנת כנרת הושקעו חודשים אחדים, במכון לדמוקרטיה העבודה נמשכה כשלוש שנים. בין החותמים על אמנת כנרת היה ייצוג ניכר למגזר הדתי היהודי ולמתנחלים, במכון לדמוקרטיה התכנסו בעיקר חילונים. קבוצת כנרת משקפת רצון עז להגיע להסכמה רחבה בין מרב המגזרים היהודיים. המכון לדמוקרטיה שם דגש על גישור בין יהודים לערבים. אבל ההבדלים הללו מתגמדים מול קו דמיון מרכזי בין שתי היוזמות. כשהאינטלקטואלים והפוליטיקאים היהודים והערבים שריכז המכון לדמוקרטיה ביקשו בסוף 2000 לנסח מסמך משותף, נבחרו שני יהודים ושני ערבים מתוכם לשקוד על הניסוח. הם הסכימו בנקל על שינויים שיש לעשות בחלוקת המשאבים הלאומיים כדי לסיים את הקיפוח והאפליה נגד המגזר הערבי. אך הם נחלו כישלון חרוץ כשביקשו להסכים על הצהרת פתיחה כללית למסמך. החברים היהודים ביקשו לקבוע, שישראל היא מדינה שתכליתה ביטוי לזכות העם היהודי להגדרה עצמית. המשתתפים הערבים חשו, שהגדרה כזאת תמנע מהם שוויון. אף שהתהליך נעשה מתוך כבוד הדדי והיה מרתק, הקבוצה נפרדה בלי מסמך מוסכם. מאז חלפה שנה. הקבוצה עתידה להיפגש שוב בקרוב, אבל ספק אם יכולה להתחולל בה פריצת דרך. יוזמי אמנת כנרת עשו קיצור דרך. הם הבינו מראש, שאין די בכוונות טובות כדי לתת לאזרחים הערבים תחושה שהמדינה הזאת היא גם מדינתם, והפנו מראש את מאמצייהם להסכמה בין יהודים. יוצא, ששני הפרויקטים השונים כל כך הגיעו לתוצאה זהה: הכרה, שחתירה להסכמה בין יהודים לערבים כעת נידונה לכישלון. התובנה הזאת בקשר למצב העניינים הנוכחי בין יהודים לערבים בישראל היא חיונית: אם לא נכיר בחומרת המצב, אין סיכוי למצוא דרכים לשינויו. התהום הנוכחית בין יהודים לערבים בישראל לא נפערה בגלל שוני תרבותי, מרחק חברתי, בורות או חוסר הבנה. כדי להבין אותה עלינו להכיר שאנו בתקופה של דמדומים, ימים של שינוי עמוק בתבניות החשיבה הבסיסיות בשני הצדדים. שנים רבות חי הרוב היהודי בישראל בהכחשה טוטלית של עצם קיומם של הערבים כאן כקהילה היסטורית לגיטימית, עם זכויות וצרכים. ההתעלמות מהקיום התחלפה בהמשך בהכחשת הפער, האפליה והקיפוח. בשנות ה-90 היתה הארה מסוימת, ורבים בצד היהודי השתכנעו שהבעיה אמנם קיימת ושאפשר להתייחס אליה כאל עניין סקטורלי, וכך גם לטפל בה. הרוב רק יסכים להעניק למיעוט מנה נדיבה יותר של משאבים, ובא לציון גואל. עכשיו הולך ומתחוויר לרבים בזרם המרכזי, שהוויכוח אינו באמת על משאבים ושאליו הוא עומד להיעלם בזכות עוד הסדר סקטורלי. אזרחי ישראל הערבים מטילים על כף המאזניים את תביעתם להגדרה אחרת של המדינה, של תכליתה הוועדיה, של מהות הדמוקרטיה שתנהג בה. נציגייהם לא יחתמו עוד על מסמכים, עוממים ככל שיהיו, המנציחים אותם כאזרחי שוליים. עמדותיהם החדשות, ונחישותם להעמיד את המדינה למבחן במקום להתייבב למבחנים שלה, יחלחלו בהדרגה לתודעת הרוב היהודי ויכפו עליו דילמות והכרעות קשות פי כמה מהגדלת מכסת הפירוורים לעוד סקטור תובעני. יכולתו של הרוב היהודי להיענות לאתגר הזה בתבונה תקבע במידה רבה את יכולתה של ישראל להמשיך להתקיים במרקמה החברתי הנוכחי.